

L'Ajuntament d'Inca durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Política i administració

Cristóbal Mateu Sastre

Llicenciat en Història per la UIB

Paraules clau: *Dictadura, Primo de Rivera, Ajuntament, batles, política, administració.*

Resum. *Tota la trajectòria progressista i regionalista mantinguda des de feia ja diverses dècades, es va veure interrompuda amb l'arribada al poder del general Primo de Rivera. A partir d'aquest moment, els nous consistoris van ser nomenats directament pel delegat governatiu de torn.*

Es poden distingir dues fases:

1a fase. Inestabilitat:

Setembre-desembre de 1923. Integrat pels vocals associats. Batles: Bartomeu Trías i Joan Llompart.

Gener-març de 1924. Designat pel delegat governatiu, segons la doctrina del nou règim. Batle: Miquel Pujadas.

2a fase, abril de 1924 – febrer de 1930. Aplicació de l'Estatut municipal. Batles: Miquel Pujadas i Miquel Mir. Estabilitat. Evident modernització de la ciutat.

Keywords: dictatorship, Primo de Rivera, City Hall, mayors, politics, administration.

Abstract The whole progressive and regionalist trajectory maintained for several decades ago, was truncated with the arrival to the power of General Primo de Rivera. As of that moment, the new consistories were appointed directly by the governing government delegate.

Two phases can be distinguished:

1st. Instability

June-December, 1923. Integrated by the associated vowels. batles: Bartomeu Trías and Joan Llompart.

January-March, 1924. Appointed by the Government delegate, according doctrinary to the new regime. batles: Miquel Pujadas.

2nd., April, 1924 – February, 1930. Application of the Municipal Statute. batles: Miquel Pujadas and Miquel Mir. Stability Evident modernization of the City.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball forma part de la meva tesi doctoral encara en ple desenvolupament sobre la Dictadura de Primo de Rivera a Mallorca, amb especial incidència en la política i les seves institucions.

Aquest període que transcorre entre 1923 i 1930, a diferència de l'anterior, la Restauració borbònica i, més encara, de la posterior II República, té molt poca presència en la historiografia sobre les Balears o Mallorca. Podem destacar, però, certs articles molt interessants sobre algun aspecte concret, publicats en revistes especialitzades.

Les fonts utilitzades per a la redacció d'aquesta comunicació són escasses i, algunes d'elles, fragmentàries. Evidentment, les actes municipals han estat el meu essencial focus d'informació, complementat amb la publicació local *Ca Nostra*, conscient de les seves limitacions, però consider que tenen una fiabilitat fora de tot dubte. A més, he comptat amb la inestimable ajuda de Miquel Pieras, historiador local, i del seu pare Biel Pieras, cronista oficial d'Inca ja retirat, qui em va obrir les portes de l'Arxiu Municipal i va facilitar i assessorar sobre els documents a consultar.

La Gaceta de Madrid i el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares* m'han ajudat a millorar les qüestions més oficials, com decrets, circulars i altres. Tot això completat amb les esporàdiques notícies sobre Inca publicades en alguns diaris palmesans, especialment, *El Día* i *La Última Hora*.

Amb totes aquestes eines i limitacions, aquest treball intentarà omplir un buit historiogràfic referent al comportament i vicissituds d'una institució molt rellevant, com va ser l'Ajuntament d'Inca, durant un context d'espai i temps tan controvertit i poc conegut com és la Dictadura de Primo de Rivera a Mallorca (1923-1930).

2. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DEL MUNICIPI D'INCA DURANT EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX

El 1900, Inca va ser nomenada ciutat per la reina regent, Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, donada la rellevància demogràfica, social i econòmica que havia adquirit durant el segle XIX.

Amb una superfície de 58,34 km² i una població d'uns 9.500 habitants segons

el cens de 1925, Inca tenia una economia majoritàriament agrícol, encara que amb una indústria de sabates ja ben consolidada i cada vegada més important.

Pel que fa als grups socials d'Inca durant aquesta època, i partint d'aquest context econòmic,

hi trobem encara les antigues famílies terratinents, propietàries de possessions o dedicades al comerç de productes agraris, que des de feia segles controlaven els ressorts de poder. La seva rellevància i influència dins la ciutat tendia a disminuir. Per altra part, sorgia un grup de nous industrials amb un passat artesà o pagès, que s'havien enriquit amb la nova indústria o el comerç i que s'obrien pas dins els grups de poder local. L'altra cara de la moneda la formaven, per una part, un grup de jornalers i petits propietaris que de cada vegada eren menys ja que abandonaven el camp per treballar a la indústria; i per altra part, un grup de petits artesans independents que rebien la competència dels nous tallers mecanitzats. Finalment, creixia amb força i de forma constant un grup format pels obrers de les fàbriques. Aquesta divisió social es completava amb un grup de professionals liberals i un nombrós destacament militar ubicat en el Quarter General Luque que tindria una gran influència dins la societat inquera.¹

Així mateix, Inca era el cap d'un dels tres partits judicials de Mallorca, al costat de Palma i Manacor. Aquesta circumstància adquiriria especial rellevància durant la Dictadura de Primo de Rivera en l'organització del sometent, la institució dels delegats governatius i, fins i tot, a la constitució de la Unió Patriòtica. A més, com es podrà comprovar posteriorment, el convertia en un dels tres ajuntaments més significatius de l'illa i, per això, havia de ser especialment controlat pel poder establert.

3. LAJUNTAMENT D'INCA ABANS DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

El municipi d'Inca portava ja més d'una dècada afirmant el seu progressisme polític, plasmat en la victòria ininterrompuda del Partit Liberal des de les eleccions municipals de 1911, excepte el 1920 quan van guanyar els conservadors.

Com es pot comprovar a la taula 1, el predomini dels partits anomenats "de torn" –Conservador i Liberal– va ser absolut durant les dues primeres dècades de segle XX, amb una minsa representació dels republicans a les eleccions de 1901 i 1903. Cal recalcar que els liberals venien triomfant des de 1911, exceptuant el 1920, quan els conservadors van obtenir tres regidors i dos

¹ PIERAS VILLALONGA, M. s/a. "Societat, cultura i mecanització del sector del calçat a Inca (1890-1994)." Encara sense publicar.

1901.	1903	1905	Maig 1909	Des 1909	1911	1913	1915	1917	1920	1922
LI	C	C	C	C	L	L	L	L	C	L

TOTALS				TOTALS %			
C	L	R	M	C	L	R	M
28	35	5	7	37	47	7	9

Taula 1. Eleccions municipals a Inca. Partit guanyador. Font: ARM. Elaboració pròpia

els mauristes, contra únicament dos del Partit Liberal.

Un altre aspecte a tenir en compte durant aquesta època va ser la important, fins i tot decisiva, influència del caciquisme a Inca. Si ancestralment les xarxes clientelars tenien un clar accent conservador i després maurista, amb Antoni Maura com el seu màxim responsable, a partir de 1918 van ser els liberals els qui van semblar controlar-les sota l'hegemonia d'un Joan March que, des de feia uns anys, havia decidit intervenir directament en política i, d'aquesta manera, defensar els seus interessos econòmics personalment. El context socioeconòmic aleshores era molt propici –crisi de treball, escassetat de subsistències, etc.– perquè l'aparell caciquista el desaprofitàs: *En aquets moments, la gent normal no entenia gaire de política i moltes eren les persones que votaven els qui els donaven diners, un passatge de carro o simplement els convidaven a beure una copa a una taberna.*²

En aquells anys, es va incrementar el sentiment regionalista, demostrat en l'organització de periòdiques i multitudinàries jornades en defensa de la llengua, i l'estima a la bandera mallorquina, aquesta última de nou posada en valor des de finals de 1922, després de molt temps en l'oblit. El consistori d'Inca va acordar encarregar la confecció de la bandera perquè onejàs a la casa consistorial,

*imitando el ejemplo dado por Soller primero y Palma después, de honrar lo nuestro, nuestro símbolo, la bandera que nos legaron nuestros padres, propone y se acuerda colocar al lado de la bandera nacional, la bandera regional mallorquina. El Sr. Alcalde dijo que estaba conforme con la proposición y se congratulaba de dicho acuerdo...*³

Així, l'Ajuntament d'Inca va ser un dels primers a lluir-la en la façana del seu edifici consistorial. Es va beneir a les festes patronals que es van celebrar al juliol.

Es poden destacar tres importants esdeveniments durant aquest període

² PIERAS SALOM, G. 1986. *Breu història d'Inca*. Ajuntament d'Inca: Inca; 124.

³ Actes de l'Ajuntament d'Inca, 25/02/1923, 114v.

anterior al cop d'estat de Primo de Rivera (1922-1923).

2.1. Les eleccions municipals de 1922 a Inca

Aquestes eleccions van estar afavorides per l'arribada al poder del 5è govern de Maura.

*Les perspectives posades en aquests comicis eren d'un vivíssim interès; però, i com era habitual en aquests últims anys, acabaren en la mas absoluta indiferència. El pueblo se ha ido retrayendo de todas las funciones de ciudadanía, preso de una indiferencia o desencanto tan absolutos que bien puede calificarse de total apartamiento.*⁴ D'aquesta manera, l'electorat feia ja temps que havia fet desistiment absolut de la seva voluntat en mans de la classe política i dels cacics, els quals, en última instància, eren els que designaven els representants municipals. En altres paraules, s'havia entrat en un procediment electoral endogen en el qual el protagonisme popular era mera aparença. Això era una realitat a la Part Forana, però no a la major part de les seccions electorals de Palma.

Pel que fa al desenvolupament d'aquests comicis en els municipis mallorquins, no hi va haver reclamacions, ni protestes; sense coaccions; sense incidents o sense novetat van ser els comentaris que més es van repetir a la premsa.

A Inca, el Partit Liberal, aliat amb els socialistes, es va enfrontar a una multitudinària coalició composta per conservadors, mauristes, liberals dissidents, republicans i catòlics. Cal dir que aquestes aliances podien ser diferents a cada municipi, com així va succeir realment. Per exemple, a Palma, els liberals, de la mà de Joan March, es van unir a conservadors i reformistes.

Certament, la participació va ser molt elevada –78,89 %–, sobretot en les seccions 1a i 2a, i una mica superior a la mitjana de la Part Forana, que va ser del 73 %, sent Felanitx el municipi amb la participació més baixa, amb el 48,60 %, i Petra amb la més alta, amb el 87,75 %. A diferència de molts municipis

					TOTALS		
DISTRICTE	SECCIÓ	ELECTORS	VOTANTS	% PARTICIP.	ELECTORS	VOTANTS	% PARTICIP.
1	1	295	242	82,03	2.009	1.585	78,89
	2	340	277	81,47			
2	3	477	370	77,57			
	4	474	366	77,22			
3	5	423	330	78,01			

Taula 2. Eleccions municipals de 1922 a Inca. Font: AGCM, III-792, III-941. Elaboració pròpia

⁴ La Última Hora, 9531, 10/01/1922.

mallorquins,⁵ l'article 29 no es va aplicar en cap dels seus districtes.⁶

En aquesta ocasió, com en les anteriors, el predomini va ser dels partits del torn. Així, la coalició liberal-socialista va aconseguir sis regidories:

5 liberals: Bartomeu Payeras
 Joan Noguera
 Jordi Bisellach
 Joan Truyol
 Antoni Truyol
1 socialista: Miquel Rayó

Contra les tres de la coalició conservadora-maurista:

1 conservador: Antoni Riera
1 maurista: Miquel Pujades
1 liberal indep.: Josep Pujol Martorell

Aquestes eleccions municipals havien de ser les darreres fins a abril de 1931, quan es va iniciar la II República. Gairebé deu anys sense comicis, quan fins ara se celebraven cada dos anys aproximadament.

2.2. Nou batle de reial ordre (gener, 1923)

Al desembre de 1922, el govern de concentració liberal presidit per Manuel García Prieto, marquès d'Alhucemas, va substituir el conservador José Sánchez Guerra, víctima de la crisi derivada del desastre militar d'Annual i el subsegüent expedient Picasso.

Com era costum en aquests canvis governatius, tot i que portava ja un lustre sense aplicar-se, el partit ara al poder va creure necessari canviar els ajuntaments més importants de l'Estat, controlats fins ara pels conservadors, per elements liberals de reconeguda lleialtat. A Mallorca, aquest canvi va afectar directament els tres ajuntaments més notables: Palma, Inca i Manacor.

Tant a Inca com a Manacor, la coalició entre mauristes, conservadors i weyleristes havia col·locat per reial ordre batles de la seva adscripció política, tot i que aquests municipis eren majoritàriament liberals.

La proclamació com a nou batle de l'abans regidor liberal Pau M. Morey Coll, a

5 Alcúdia, Algaida, Andratx, Artà, Búger, Calvià, Campos, Capdepera, Costitx, Deià, Escorca, Estellencs, Fornalutx, Llubí, Manacor, Maria de la Salut, Porreres, sa Pobla, Sencelles, Sant Joan, Sant Llorenç, Selva, Sineu, Sóller, Valldemossa i Vilafranca.

6 Article 29 de la Llei electoral de 1907: "En los distritos donde no resultaren proclamados candidatos en mayor número de los llamados a ser elegidos, la proclamación de candidatos equivale a su elección y les releva de la necesidad de someterse a ella". *Gaceta de Madrid*, 222, 10/08/1907; 587.

diferència del de Palma, no va tenir cap controvèrsia, exceptuant una tímida crida d'atenció del batle dimissionari,⁷ Miquel Pujadas Ferrer, conservador, escenificada per seva absència durant les últimes tres sessions del consistori.

Finalment, en sessió plenària del dia 18 de gener es va donar lectura a les dues comunicacions del governador civil traslladant les reials ordres; una admetent la dimissió del batle sortint i una altra nomenant el nou batle.

Per descomptat, Pau Morey gaudia de les simpaties de Partit Liberal, però també de la població, guanyada en una interessant tasca com a regidor. El seu discurs d'investidura va tenir un marcat to conciliador, reconeixent la bona tasca del batle sortint tot i ser d'ideologies i partits oposats, i sol·licitant l'ajuda de tota la regidoria en pro d'una bona administració de la ciutat.

2.3. Eleccions generals al Congrés (abril, 1923)

Únicament, cal ressaltar la demolidora victòria del Partit Liberal, encapçalat per Joan March, i acompanyat d'Alexandre Rosselló, un veterà en aquestes lluites, i de Lluís Alemany. S'ha de dir que el magnat mallorquí va batre tots els rècords de vots, no només a Mallorca, sinó també a la resta de l'Estat espanyol. Inca no en va ser cap excepció:

DISTR.	SECC.	COALICIÓ CONSERVADORA			COALICIÓ CONSERVADORA			WEYLER	C. 1922		
		MAURA	SOCIAS	COTONER	MARCH	ROSSELLÓ	ALEMANY		ELECT.	VOTANT.	% PART.
1	1	87	73	73	179	179	179	85	295	285	96,61
	2	99	85	85	203	203	203	109	337	329	97,63
2	3	138	124	124	281	281	281	76	454	435	95,81
	4	133	119	119	271	271	271	41	441	425	96,37
3	5	118	104	104	241	241	241	109	399	386	96,74
TOTALS		575	505	505	1.175	1.175	1.175		1.926	1.860	96,57
TOTAL VOTS		1.585			3.525			420			

Taula 3. Eleccions generals a Inca (abril, 1923). Font: AGCM, III-746, III-932, III-933. Elaboració pròpia

L'índex de participació del 96,57 % va ser molt superior a la mitjana de Mallorca del 83,28 % i realment nombrós, molt més que les últimes eleccions municipals, habitualment de més interès per a la població, la qual cosa

⁷ A diferència del batle de Palma, que va haver de ser destituït davant la seva negativa de dimissió, el d'Inca i el de Manacor sí que van dimitir d'una manera més o menys voluntària, un cop coneguts els nomenaments per reial ordre dels seus substituïts. En conseqüència, ambdues alcaldies es trobaven legalment en situació de vacants.

sembla constatar l'eficiència de les xarxes clientelars i dels grups d'opinió existents a la ciutat.

La diferència de 1.940 vots en favor dels liberals ho diu gairebé tot, tot i que l'absoluta igualtat entre els seus tres candidats fa pensar en un més que probable frau electoral influït pel caciquisme local. Recordem que Joan March visitava assíduament la ciutat i mantenia una relació de cordialitat amb alguns dels industrials inquers de nou encuny. A destacar també els bons resultats del partit weylerista a Inca, fins i tot per sobre dels conservadors en alguns dels seus barris, fruit de la bona sintonia amb part de la burgesia industrial, producte de les gestions del general Valeriano Weyler davant l'administració central.

La definitiva irrupció de Joan March en la política local i estatal s'havia consumat.

3. LAJUNTAMENT D'INCA DURANT LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA (1923-1930)

3.1. 13 de setembre de 1923. El cop d'Estat de Primo de Rivera: primeres incidències. Inici de la repressió

A diferència del què succeiria el 1936, aquest pronunciament va ser totalment incruent. Ni un ferit i molt menys cap mort. A més, ni un sol tret.

Als carrers d'Inca, aquest succés, que suposaria un canvi dràstic del règim polític, va ser acollit amb absoluta indiferència, traduïda en una total tranquil·litat en el comportament dels inquers. Una prova d'això va ser que el periòdic local *Ca Nostra* va trigar tres setmanes a publicar tan significativa notícia.⁸

I en el si de l'Ajuntament, venia a ser el mateix. Així, el dia 13 de setembre hi va haver sessió municipal ordinària en la qual es va parlar sobre el greu problema de les subsistències, i poc més. Cap comentari fent referència a aquell esdeveniment, tot i que per la premsa palmesana ja s'havia publicat que alguna cosa estava succeint a Catalunya,⁹ però que encara no s'havia fet oficial perquè es plasmà en les actes municipals.

Un cop ratificat en el Govern de la nació pel rei Alfons XIII, Primo de Rivera va iniciar un procés la principal finalitat del qual era el control de l'ordre públic i de les institucions –estatals, provincials i locals–, i erradicar l'antiga política, tenguda per corrupta a mercè del caciquisme. Aquesta és la seqüència temporal:

⁸ "El cop d'estat." *Ca Nostra*, 46, 06/10/1923.

⁹ "El capitán general de Cataluña se ha sublevado". *Correo de Mallorca*, 4397, 13/09/1923; "Serenidad y patriotismo". *La Última Hora*, 10033, 13/09/1923.

17 de setembre: Reial decret declarant dissolts el Congrés dels Diputats i la part electiva del Senat.

17 de setembre: circular suspenent temporalment en totes les províncies del Regne les garanties expressades en alguns articles de la Constitució, confirmant l'estat de guerra i cessant els governadors civils en totes les províncies, encomanant aquests governs civils als governadors militars.

A Mallorca, José Sanmartín Herreró va ser substituït pel general de divisió Lorenzo Challier y Cortés. S'iniciava, d'aquesta manera, el procés de militarització institucional a l'illa.

18 de setembre: Reial decret instituint el sometent en totes les províncies espanyoles.

19 de setembre: Reial decret dictant mesures i sancions contra el separatisme.

Aquest últim anava dirigit directament contra les llengües i insígnies que no fossin les considerades nacionals –llengua castellana i bandera espanyola–, en una clara al·lusió a Catalunya –on Primo de Rivera havia ostentant el càrrec de capità general–, el País Basc i, en menor mesura, Galícia. Al mateix temps, aquest Decret volia aconseguir desanimar els moviments regionalistes en aquells territoris on el nacionalisme encara era germinal, com en el cas de Mallorca.

A la fi de 1922 i principis de 1923, els ajuntaments mallorquins havien tornat a lluir la bandera a les seves façanes, recuperant d'aquesta manera una tradició ancestral perduda feia diverses dècades. El d'Inca va ser dels primers, després del de Sóller i de Palma.¹⁰ Ara, en fidel compliment d'aquell Reial decret, es va veure obligat a treure-la per no incórrer en un delictes de desobediència que podia ser jutjat pels tribunals militars. Malgrat això, l'Ajuntament d'Inca va acordar seguir hissant la bandera durant les festes de la ciutat i el 31 de desembre.

Pel que fa a la qüestió de la llengua, l'obligació de parlar castellà en tots els actes oficials, incloses les sessions municipals, va haver de ser anul·lada pel nou governador civil-militar de les Balears l'endemà passat de la seva promulgació, atès que, en molts consistoris de la Part Forana, nombrosos regidors tot just sabien parlar-lo i encara menys escriure'l, amb el consegüent despropòsit i la manca del necessari enteniment i fluïdesa durant les assemblees. De totes maneres, en el cas d'Inca no està documentat cap problema sobre aquesta qüestió i, a més, van continuar celebrant-se les jornades *en defensa de la nostra llengua i els homenatges a la llengua catalana*, afavorides per l'Església local i amb la permissibilitat de l'Ajuntament.

¹⁰ ... imitando el ejemplo dado por Sóller primero y Palma después, de honrar lo nuestro, nuestro símbolo, la bandera que nos legaron nuestros padres, propone y se acuerda colocar al lado de la bandera nacional, la bandera regional mallorquina. El Sr. Alcalde dijo que estaba conforme con la proposición y se congratulaba de dicho acuerdo.... Actes de l'Ajuntament d'Inca, 25/02/1923, 114v.

Un altre assumpte que va afectar directament el municipi d'Inca va ser la Llei del descans dominical, que, si bé romania plenament en vigència, gairebé no s'aplicava. No obstant això, amb l'arribada de Primo de Rivera al poder, aquesta circumstància va canviar radicalment donades les seves profundes conviccions religioses. En efecte, les fires i els mercats que habitualment se celebraven en diumenge els mesos d'octubre i novembre van ser immediatament suspesos.

Pel que fa a el període dictatorial (1923-1930), la historiografia distingeix tres fases en el desenvolupament dels ajuntaments.

3.2. 1a fase (octubre-desembre de 1923)

El Reial decret del 30 d'octubre de 1923 va destituir tots els ajuntaments espanyols que, segons Primo de Rivera, acollien al caciquisme local.¹¹ Era el primer pas per a la pretesa regeneració política tan preconitzada pel directori militar i també d'un període d'instabilitat municipal del qual Inca no seria una excepció, més aviat tot al contrari.

El mateix Reial decret obligava a substituir automàticament els regidors destituïts pels vocals associats del mateix ajuntament, elegits habitualment el maig del mateix any, i que feien tasques secundàries i intrascendents dins de l'Ajuntament. La majoria d'ells mostraven una escassa, fins i tot nul·la, vocació política, tot i que alguns tenien coneixements sobre administració, en clar contrast amb altres que amb prou feines semblaven saber escriure, vist l'irresolut traç de les seves signatures, tota la qual cosa deia molt poc en favor d'una correcta gestió municipal. Més encara si es té en compte que van ser elegits de forma inesperada i provisionalment, a l'espera d'una nova i més coherent legislació, encara que això mai va arribar a succeir, ni tan sols amb la promulgació del nou Estatut municipal a finals de març de 1924.

El dia 2 d'octubre es va celebrar la sessió en la qual s'havia de constituir el nou Ajuntament d'Inca, sota la presidència del comandant militar Ramón Ballesteros Coll, tal com obligava el pertinent Reial decret. Si en la constitució de l'Ajuntament de Palma amb prou feines hi va haver pugna, al consistori inquer el procés va resultar una mica més renyit, no pel que fa al nomenament del seu batle, però sí per elegir el seu primer i segon tinent de batle.

Bartomeu Trías Roig va ser elegit per majoria absoluta per al càrrec de batle en pugna amb Antoni Grau Mulet, tots dos farmacèutics i únics posseïdors de títol acadèmic. En canvi, per als càrrecs de 1r i 2n tinent de batle, la designació va ser clarament més competida.¹²

¹¹ *...ver sustituidos en las Corporaciones municipales a los hombres a la vez semilla y fruto de la política partidista y caciquil que con poca eficacia venía entorpeciendo la vida administrativa de los pueblos.* BOPB, extraordinari, 01/10/1923.

¹² Actes de l'Ajuntament d'Inca, 02/10/1923.

En efecte, per al 1r tinent de batle van fer falta tres tandes de votacions, i en cap d'elles es va aconseguir majoria absoluta. Finalment, a la tercera, va haver de decidir-se per majoria simple, i quedà elegit Antoni Grau Mulet amb 7 vots, contra els 6 de Joan Llompart.

L'elecció del 2n tinent de batle encara va ser més complexa que l'anterior. Així, després d'esgotar les tres primeres tandes de votacions sense majoria absoluta, fins i tot amb màxima igualtat entre els dos contendents, Joan Llompart i Antoni Martorell, es va arribar a l'última i definitiva entre els dos amb idèntic resultat d'empat a 7 vots, cosa que va fer necessari decidir-ho per sorteig. Es posaren els noms de tots dos a l'urna i el president comandant militar n'extragué una papereta, que va resultar ser la de Joan Llompart, que quedà, d'aquesta manera, elegit per a aquest càrrec. Més competència impossible.

Per a la designació del regidor síndic suplent, també van fer falta dos escrutinis. La resta ho van ser per majoria absoluta. Finalment, el nou Ajuntament d'Inca va quedar constituït de la següent manera:

Càrrec	Nom	Ofici	Edat¹³
batle	Bartomeu Trias Roig	farmacèutic	41
1r tinent	Antoni Grau Mulet	farmacèutic	69
2n tinent	Joan Llompart Miralles		
3r tinent	Antoni Martorell Genestra	sabater	30
Síndic	Miquel Pujadas Martorell	misser	42
Interventor	Joan Sastre Tous	forner	44

Certament, els oficis estaven molt repartits, al contrari que havia passat en altres consistoris, si bé els dos càrrecs més importants els ostentaven sengles farmacèutics. L'edat mitjana d'aquests individus era propera als 45 anys, la qual cosa el convertia en un dels ajuntaments més joves de l'illa. Després, van ser designats els nous vocals associats, que s'acordà dividir en cinc seccions, per barris.

Donades totes aquestes circumstàncies que van emparar la designació d'aquest Ajuntament –interinitat, manca de vocació política, escassa experiència en administració municipal, etc.–, dies després van començar a produir-se diverses dimissions. Una d'elles i la més significativa va ser la del batle acabat d'elegir, Bartomeu Trias, al costat de les del 1r tinent de batle, Grau, i de la del regidor, Ramon Amengual; aquestes renunciacions es fundaven el primer per malaltia; el segon, per la seva avançada edat; i el tercer, per incompatibilitat,¹⁴

¹³ Tant els oficis com les edats d'aquests càrrecs es troben en el cens electoral de 1925. En casos excepcionals, apareixen dos individus amb el mateix nom i cognoms, la qual cosa pot portar a confusió.

¹⁴ Es va fer habitual renunciar al càrrec excusant qualsevol motiu, veritable o fals. Els més corrents eren per malaltia o per avançada edat.

*acordando, antes de admitir dichas dimisiones, elevar una consulta al Excmo. Sr. Gobernador Civil sobre si el Ayuntamiento tiene facultad para admitir dichas dimisiones y proceder al nombramiento sin la intervención de la autoridad militar, y si deben o no cubrirse las vacantes, toda vez que no llegan a la tercera parte del número total de concejales.*¹⁵

D'aquesta manera, va quedar clarament verificat el greu desconeixement de la normativa municipal per part del nou consistori inquer.

Una setmana després, va arribar la contestació de la màxima autoritat civil per telegrama, segons el qual *las vacantes de Alcalde y primer Teniente deben subsistir, ocupando dichos cargos los que le siguen en la constitución hecha del Ayuntamiento [...], no siendo para ello preciso presida sesión el comandante Militar.*¹⁶

Un cop superat aquest tràngol normatiu, va ser elegit Joan Llompart Miralles com el nou president del consistori d'Inca. El seu mandat únicament perdurà fins a principis de gener següent, o el que és el mateix, tres mesos, durant els quals van ocórrer els següents esdeveniments dignes de ressenyar:

9 d'octubre: Reial decret referent a delictes contra la seguretat i la unitat de la pàtria, com l'ostentació de banderes que no fossin la nacional en aplicació al Reial decret de 19 de setembre últim.

La concessió de l'escola graduada (6 graus) per a nens.

30 d'octubre: Reial decret segons el qual els ciutadans eren lliures d'exposar les seves queixes directament davant de l'Ajuntament durant les seves sessions ordinàries.

Llorenç Beltrán, aprofitant aquesta conjuntura, va denunciar suposades irregularitats en els repartiments de 1913 a 1916 per ocultació maliciosa de xifres.

Aleshores, van tenir lloc tres esdeveniments successius certament molt rellevants i que alterarien dràsticament el comportament intern dels consistoris, i molt directament el d'Inca, atès que era cap de partit judicial.

1. Desembre-gener de 1924: institució dels delegats governatius

En aplicació del Reial decret de 21 d'octubre de 1923, la funció d'aquests nous delegats –capitans o caps de l'Exèrcit sense cap destí–, un per cada cap de partit judicial, seria principalment la d'informar el governador civil de les deficiències en el funcionament dels ajuntaments (art. 1r), però sense menyscar la seva autonomia i, si cal, orientar i ajudar a la seva bona marxa

¹⁵ Actes de l'Ajuntament d'Inca, 04/10/1923.

¹⁶ *Ibíd.*, 11/10/1923.

(art. 3r), i tot plegat políticament asèptic (art. 4t).¹⁷ Queda clara l'ambigüitat d'aquestes competències, més encara si se'ls afegeix el component de la subjectivitat d'uns individus formats segons les normes castrenses. Posteriorment s'anaren ampliant i diversificant les seves funcions, que van ser plasmades en el Manual del delegat governatiu.¹⁸

El governador civil de Balears, general Lorenzo Challier, va nomenar com a delegat governatiu d'Inca Juan González Moro Moreno, comandant de cavalleria. Posteriorment, després de la seva dimissió (juliol, 1924),¹⁹ va ser nomenat delegat el comandant d'infanteria Cosme Parpal Villalonga, que, amb el cessament de José Rotger Canals, es va fer càrrec dels partits judicials d'Inca i Manacor (1925).

Es tractava, sens dubte, d'un pas més dins del procés de militarització institucional iniciat per Primo de Rivera des del mateix instant de la seva arribada al Govern de la nació.

A partir d'aquest moment, els dits delegats governatius tendrien una incidència molt directa en la designació i el posterior nomenament dels ajuntaments en una innegable suplantació de la voluntat popular; va quedar estructurat de la següent manera:

- a) El delegat governatiu s'encarregava de seleccionar les persones més adequades, sempre segons criteri del directori, per integrar els ajuntaments.
- b) Una vegada que els nous regidors potencials havien acceptat el càrrec, amb entrevista prèvia amb el delegat governatiu de torn, molts d'ells no sense certes reticències, el dia abans de la sessió municipal constitutiva es reunien en privat a l'edifici consistorial per decidir prèviament els qui serien elegits per als diferents càrrecs més notables de l'Ajuntament a constituir –alcaldia, tinent de batle, regidors jurats–, i així evitar els controvertits debats que tant detestava el dictador.
- c) El càrrec de batle generalment era "aconsellat discretament" pel mateix delegat governatiu, o pel mateix governador civil si l'ocasió així ho requeria.
- d) El dia després, ja en la sessió pública de constitució, es procedia a l'"elecció" oficial dels càrrecs mitjançant votació secreta dels propis regidors concurrents a l'acte. Evidentment, sempre resultaven elegits per unanimitat o per majoria absoluta i, tal com s'havia previst el dia abans, sense cap sorpresa. L'absència de disputes durant les sessions

¹⁷ *Gaceta de Madrid*, 21/10/1923. BOPB, 8871, 27/10/1923.

¹⁸ AMP, 1430 Dip.

¹⁹ AHN. Presidencia de Gobierno, lligall 331.

municipals es va convertir en norma d'obligada observança, afavorida per aquests nous delegats governatius.

En aquesta pantomima i degradació havien degenerat les eleccions municipals.

2. Març-abril de 1924: promulgació i ulterior aplicació del nou Estatut municipal

En efecte, el 8 de març de 1924 es va publicar el Reial decret llei aprovant un nou Estatut municipal. L'autor havia estat un jove maurista, José Calvo Sotelo, misser de professió, amb el qual es pretenia regenerar definitivament la vida municipal; era tengut pel marquès d'Estella com a reducte del caciquisme local, continuant amb el procés iniciat el 30 de setembre últim amb la destitució de tots els consistoris de la nació.

Aquest Estatut suposadament havia de concedir major autonomia política i econòmica als ajuntaments, alliberant-los de la potestat que el governador civil de la província i dels delegats governatius exercien despòticament sobre ells. Així mateix, recuperava les urnes per a l'elecció de part de la regidoria, que va quedar dividida en dos grups: d'elecció popular i de representació corporativa. En aquest sentit, a la ciutat d'Inca se li van adjudicar dotze i quatre regidors respectivament, per tenir entre 5.001 i 10.000 habitants.

El problema es va suscitar quan res d'això es va dur a bon terme. Ni el governador va perdre la seva tan temuda autoritat sobre els ajuntaments ni hi va haver cap elecció municipal amb la desitjada participació ciutadana.

3. Abril de 1924: institució del partit de la Unió Patriòtica

Aquesta corporació/partit polític, nascuda a Castella i assimilada pel directori militar donada la seva ideologia i estructuració sociopolítica, havia de servir-li de suport polític i social un cop adequada al nou règim. A més, estava destinada a ser la seva hereva quan Primo de Rivera decidís deixar el govern, un cop acomplertes totes les expectatives que van motivar el cop d'estat.

Això va comportar que, poc després de la seva implantació, tots els càrrecs polítics, inclosos els municipals, venguessin obligats a afiliar-se a ella. Però, a més, i per la intransigència del seu cap provincial, Lluís Canals, havien de desertar dels seus antics partits i renunciar a les seves conviccions polítiques, la qual cosa va provocar no poques dimissions de càrrecs municipals contraris a aquest adoctrinament, amb la qual cosa el propi directori va haver de desistir de tals pretensions i ser una mica més indulgent. A Inca no va passar res d'això, i aquesta reconversió doctrinal es va desenvolupar sense més complicacions. Això semblen indicar les manifestacions de Jordi Bisellach Reus durant l'acte de presa de possessió com a 1r tinent de batle, a la darrerria de 1927: *Aunque ha permanecido afiliado a partidos políticos, está hoy identificado con la actuación del actual Gobierno y de la Unión Patriótica.*²⁰

²⁰ Actes de l'Ajuntament d'Inca, 24/11/1927; 133.

3.3. 2a fase (gener-abril de 1924): batlia de Miquel Pujadas Ferrer

A fines de diciembre y ya en enero de 1924, se inicia otra etapa en la que se prescinde paulatinamente de los antiguos Vocales asociados y se procede a la designación directa de los concejales por los gobernadores civiles a propuesta de los delegados, que lo hacen... sin tener en cuenta ya su posible adscripción política anterior. En este periodo, los caciques dieron una muestra de su capacidad de adaptación progresiva al nuevo régimen, llegando a acuerdos tácitos con diversos delegados que permitieron sobrevivir a ambas partes.²¹

Cal dir que aquesta segona fase va afectar pocs ajuntaments mallorquins, però el d'Inca va ser un d'ells.

Així les coses, el 24 de gener de 1924 es va procedir a la constitució d'un nou ajuntament, nomenat pel delegat governatiu de districte, responsable directe de la destitució de l'anterior consistori, i sota la presidència del batle provisional d'Inca Joan Llompart. En aquesta ocasió, va passar una cosa realment excepcional, tots els càrrecs van haver de ser elegits interinament i no de forma definitiva, per no haver obtingut la majoria absoluta imprescindible, tal com establia la Llei municipal vigent. I per a més inri, l'elecció del batle va haver de ser anul·lada per haver-hi dos regidors aspirants amb el mateix nom, Miquel Pujadas.

Aquests càrrecs inicialment interins van recaure en:

Batle:	Miquel Pujadas Ferrer
1r tinent de batle:	Ramon Reus Campins
2n tinent de batle:	Joan Grau Pujol
3r tinent de batle:	Miquel Mir Jaume
Síndic:	Miquel Pujadas Martorell
Síndic suplent:	Joan Gelabert Beltrán
Regidor interventor:	Llorenç Coll

Donada aquesta estranya circumstància, va ser necessària una segona votació, que va tenir lloc durant la següent sessió del consistori del dia 31 del corrent mes; el resultat va ser:

Càrrec	nom	professió²²
Batle:	Miquel Pujadas Ferrer	misser
1r tinent de batle:	Ramón Reus Campins	propietari
2n tinent de batle:	Joan Gelabert Beltrán	industrial

²¹ ORDUÑA REBOLLO, E. 2005, "La reforma de la Administración local: de la frustración maurista al estatuto de Calvo Sotelo". A: *Reformistas y reformas en la Administración española*. III Seminario de Historia de la Administración. Instituto Nacional de Administración Pública: Madrid; 158.

²² Les professions han estat obtinguts del cens electoral de 1925, secció de Mallorca.

3r tinent de batle:	Miquel Mir Jaume	comerciant
Síndic suplent:	Francesc Melià Ferrer	barber
Regidor interventor:	Llorenç Coll Homar	propietari

Tots ells foren triats, aquest cop, per majoria absoluta, excepte el 2n tinent i el síndic suplent, que van continuar gaudint d'interinitat, i que van precisar d'una tercera votació per al seu definitiu nomenament per majoria absoluta en la sessió del dia 7 de febrer.

És de ressaltar que apareix un barber. Tots ells sabien llegir i escriure, ja que el mateix dictador havia criticat que nombrosos integrants dels anteriors consistoris no en sabien.

En aquesta ocasió, i contravenint les directrius del directori, es va constatar de nou una veritable pugna electoral, verificada pels nombrosos aspirants a cada càrrec i la igualtat de vots obtinguts entre ells, que va fer necessàries fins a tres tandes de sufragis per a alguns casos. Tot plegat símptoma d'una excel·lent salut política. No obstant això, no va deixar de ser una grata excepció.

Una altra peculiaritat d'aquest Ajuntament acabat de nomenar és que diversos dels seus integrants van ser recuperats del consistori elegit a les urnes durant les eleccions municipals de febrer de 1922. Entre ells, el mateix batle, Pujadas Ferrer, que repetia el mateix càrrec, i el regidor Miquel Rayó Pujadas. Així mateix, tots dos van tornar a integrar el consistori elegit l'abril de 1924, arran de l'aplicació de l'Estatut municipal recentment promulgat.

A més del que va passar electoralment en aquest curt espai de temps –tot just tres mesos–, poc més és digne de destacar:

- Important assemblea del sometent d'Inca.
- Projecte d'instal·lació de la central telefònica per a l'establiment de la xarxa insular.
- Els vells problemes de proveïment d'aigua potable per a la ciutat.
- També, la continuïtat del problema sobre la mala pràctica comptable – impost d'utilitats i altres endarreriments– resolta pel delegat governatiu, que va obligar el recaptador municipal a ingressar l'exposat en la liquidació practicada.

A causa de la persistència d'irregularitats comptables, i en un intent d'esmenar-les, a proposta del Sr. Alcalde, se acordó que la cobranza de todos los impuestos se efectúe por el Depositario interinamente y que la Comisión de Hacienda redacte las bases para una nueva subasta del arrendamiento de dichos servicios.²³

Un cop més, el consistori d'Inca en va constituir una exemplar excepció, ja

²³ Actes de l'Ajuntament d'Inca, 14/02/1924.

que es van seguir constatant nombrosos debats pels motius més diversos.

3.4. 3a fase (abril de 1924 – febrer de 1930): aplicació del nou Estatut municipal

S'ha de recordar que les principals pretensions de Calvo Sotelo, pare de l'Estatut, eren, entre altres, la regeneració política i el desarrelament del caciquisme, dues cares de la mateixa moneda, i una pseudodemocratització dels consistoris mitjançant l'elecció popular d'una part de seus regidors –la resta la conformarien els regidors de representació corporativa, designats per les corporacions o associacions censades (art. 43è)–, a més de concedir-los una major autonomia en detriment de l'autoritarisme del governador civil.

No obstant això, la lletra de l'Estatut amb prou feines es va respectar i el nomenament dels regidors va continuar fiscalitzat pel governador civil, qui, en el cas de Mallorca, es va veure obligat en alguns municipis, entre ells el d'Inca, a haver de designar personatges adscrits a la vella política, donada l'escassetat de candidats que reunien els requisits imposats pel directori. Això va significar que alguns dels antics cacics es "colassin" en aquests nous ajuntament. Els regidors, tot i que havien d'estar obligatòriament afiliats a la Unió Patriòtica, van mantenir els seus anteriors ideals polítics. Dit d'una altra manera, el tan pretès regeneracionisme no ho va ésser en absolut.

Certament, en aquesta tercera i última fase, els municipis mallorquins de la Part Forana van conèixer un període de major estabilitat institucional després d'establert l'Estatut municipal de març de 1924 fins pràcticament al final de la Dictadura de Primo de Rivera, el gener de 1930. Així, si Inca havia conegut quatre batles diferents en el transcurs de les anteriors dues fases en tan sols sis mesos, ara únicament dos individus ostentarien aquest càrrec fins al final de la Dictadura, és a dir, durant gairebé sis anys.

3.4.1. Nou Ajuntament? Batlia de Miquel Pujadas Ferrer (abril de 1924 – setembre de 1926)

A l'Ajuntament d'Inca va passar una cosa inusual a Mallorca. Per l'aplicació del que assenyalava l'Estatut municipal i la Reial ordre circular de 29 de març, referent a la constitució dels nous consistoris, en la sessió del 3 d'abril únicament es van dur a terme els nomenaments dels regidors corporatius designats pel governador civil:

Miquel Mir Jaume	societats de riquesa i producció
Jaume Estrany Llabrés	societats obreres
Mariano Calderón Luna	ídem
Antoni Melis Ferrer	societats culturals i indefinides ²⁴

i dotze regidors que ja pertanyien a l'Ajuntament i que representaven els

²⁴ *Ca Nostra*, 64, 05/04/1924.

d'elecció popular. Per al batle i els tinents de batle únicament es va procedir a confirmar les investidures fetes amb anterioritat. Això va significar que el que havia de ser la nova corporació municipal d'Inca pràcticament no va patir canvis respecte a l'anterior triada al gener. Per tant, aquí va ser la 3a fase la que no va tenir lloc, ja que pràcticament va repetir el mateix quadre consistorial amb l'aplicació de l'Estatut municipal. El continuisme va ser més que evident i l'Estatut es va incomplir descaradament. Semblava com si no hi hagués a Inca més persones adequades per rellevar els anteriors càrrecs municipals, segons el perfil indicat per Primo de Rivera. Després, es va procedir a l'elecció dels tinents de batle suplents.

I a l'endemà, 4 d'abril, va tenir lloc el nomenament de les noves comissions, que a Inca van ser les següents: Hisenda, Obres, Reforma Interior i Eixample, Festes, Cultura, Sanitat i Cementiris, Arbrat i Enllumenat, Mercats i Subsistències.

Aquest consistori governaria, més o menys amb els mateixos integrants, fins a setembre de 1926.

Cal dir que, a diferència del que succeïa repetidament a l'Ajuntament de Palma, aquí a les sessions consistorials assistia un nodrit nombre de veïns interessats i curiosos.

Aquest batle venia governant el consistori inquer des de gener de 1924, en què va ser elegit interinament per majoria absoluta. Anteriorment, havia ostentat el mateix càrrec el 1922, quan va ser designat a les eleccions municipals d'abril, i substituït a principis de 1923 per Reial ordre per Pau M. Morey Coll, comentat anteriorment.

Només començar aquesta nova etapa, es va resoldre favorablement el prec interposat per l'Ajuntament davant el Ministeri de Treball pel que fa a la Llei de descans dominical, revitalitzada pel directori. Així, el recentment nomenat governador civil de Balears, Jerónimo Martel, li va traslladar la resolució, segons la qual se declaran tradicionales las ferias que se celebran en esta ciudad los tres domingos consecutivos al día 18 de octubre de cada año.²⁵

El primer problema de certa rellevància que va haver d'afrontar Pujadas va ser el referit al desmesurat augment del contingent provincial imposat per la Diputació balear als ajuntaments illencs, contra el qual –més de 13.000 pessetes– el consistori inquer va acordar formular el pertinent recurs. Tot això dins del context de l'Assemblea d'Ajuntaments de les Balears reunida el dia 27 de juny 1924, a la qual es va proposar la constitució de la Mancomunitat d'Ajuntaments que, arribat el moment, podria substituir la Diputació Provincial.

Si amb l'aplicació de l'Estatut municipal l'Ajuntament d'Inca amb prou

²⁵ Actes de l'Ajuntament d'Inca, 02/06/1924; 8.

feines va conèixer canvis ressenyables, a finals d'aquest mateix any, la màxima autoritat civil de la província, en ús de les seves atribucions que suposadament havia revocat el dit Estatut, es va veure en la necessitat de cessar Joan Gelabert i Ramón Reus, 2n i 1r tinent d'alcalde, respectivament, i el motiu no apareix en les actes municipals. En el seu lloc, van ser elegits Miquel Mir i Antoni Salas Grau, amb 9 i 4 vots, respectivament.

Tot seguit es va procedir a l'elecció del 3r tinent de batle, plaça ocupada anteriorment per Mir –ara 1r tinent de batle–; el càrrec va recaure en Pere J. Fornés.

Dies després va tenir lloc la formació de les vuit noves comissions consultives: Hisenda, Obres, Reforma Interior i Eixample, Sanitat i Cementiris, Festes, Cultura, Arbrat i Enllumenat, i Mercat i Subsistències; la distribució i la composició van ser aprovades per unanimitat.

L'any 1925 va començar amb l'homenatge als reis Alfons XIII i Victòria Eugènia a Madrid, en el qual Inca i el seu partit van estar representats per vint-i-dos assistents,²⁶ d'un total de dues-centes persones de tota la província, una de les més reduïdes.

Durant aquest mateix viatge, el batle Pujadas, acompanyat del seu 1r tinent, Mir, van aprofitar per visitar el Ministeri d'Instrucció Pública amb la finalitat de gestionar la ràpida construcció de la tan necessària escola graduada, projectada per l'arquitecte de l'Estat, López Mora. En sessió plenària desenvolupada posteriorment, el batle va ressaltar

*la necesidad de la creación de las escuelas graduadas especialmente para niños... pues hoy no se comprende una escuela unitaria, porque, dado el número de alumnos que concurren, no es posible que un solo profesor los atienda... Se acordó pedir por ahora las seis secciones para niños, habilitando locales para ello, y tan pronto como se puedan disponer de locales para niñas, también pedir las seis secciones...*²⁷

Tot això en un municipi on aleshores només existia un local escola de la seva propietat que, a més, no reunia les condicions adequades.

Continuant amb aquesta dinàmica de commemoracions, un mes després –febrer– va tenir lloc el 50è aniversari de la inauguració del Ferrocarril de Mallorca Palma-Inca amb l'assistència de la seva Junta d'Administració al complet i multitud d'empleats de la companyia, i també del consistori de la ciutat.

Al novembre, durant la sessió plenària corresponent,

²⁶ 3 d'Alaró, 3 d'Inca, 4 de sa Pobla, 1 de Lloseta, 3 de Llubí, 2 de Muro, 3 de Selva, 2 de Sineu i 1 de Santa Margarida. *Ca Nostra*, 96, 31/01/1925.

²⁷ Actes de l'Ajuntament d'Inca, 10/06/1925; 52.

se dio cuenta de la comunicación del Sr. Delegado Gubernativo [del Distrito]..., participando que los Ayuntamientos de España... se propone pedir para D. Miquel Primo de Rivera el título de Bienhechor de la Patria. El Sr. Alcalde dijo que, dada su alta personalidad y los relevantes servicios prestados a España..., bien merece el título..., cuya proposición fue aprobada por unanimidad²⁸.

No obstant això, no tot van ser celebracions. El greu problema de les subsistències a Mallorca també afectava el municipi d'Inca. Per això, el regidor Rayó va increpar el batle perquè s'ocupàs de tan delicada qüestió, en un consistori en què encara no s'havia constituït la Junta de Proveïments, que havia de ser la màxima entitat competent per resoldre aquesta penúria.

Pel que fa a la política urbanística de l'Ajuntament d'Inca, aquest mateix any es va nomenar el nou arquitecte municipal en la persona de Josep Alomar, no sense un debat sobre la seva designació i el seu projecte d'eixample, finalment acceptat.

Al començament de 1926, el governador civil, José Pérez y García de Argüelles, marquès de la Garantia, va fer una visita oficial a Inca, acompanyat del delegat governatiu d'aquest partit, Parpal. Donada la rellevància d'aquest esdeveniment, va ser rebut amb tots els honors pel consistori al complet i una àmplia representació del sometent i de la Unió Patriòtica del municipi, així com algunes personalitats de món de la indústria i del comerç, a més d'un nombrós públic curiós. En el seu recorregut de rigor, va visitar les escoles nacionals, així com els edificis destinats a les futures escoles graduades i la fàbrica de calçat propietat de Payeras, dirigent upetista inquer, per acabar a la caserna del Regiment d'Infanteria.

Tot i l'aparent pau institucional mantinguda en el si de l'Ajuntament d'Inca, el setembre d'aquell mateix any el consistori va haver de reunir-se en sessió extraordinària per donar compte de la dimissió de batle presentada per Miquel Pujadas Ferrer, aduint com a motiu el *faltarle la cooperació de buen número de Sres. Concejales para poder llevar a efecto las reformas iniciadas*.²⁹ Dimissió que li va ser admesa immediatament, reconeixent la seva provada honradesa en l'exercici del càrrec.

La dimissió de Pujadas va precipitar les renúncies de dos dels seus regidors, Bartomeu Alcina i Bartomeu Payeras. En el seu lloc, el governador civil va nomenar Antoni Reus Martí i Jordi Bisellach Reus, tots dos integrants de l'oligarquia inquera.

Cal recordar que, en aquell temps, s'estava desenvolupant un important pla de reforma, amb aferrissat debat previ sobre la capacitat i el criteri del seu

²⁸ Ídem, 03/10/1925; 74.

²⁹ Ídem, 23/09/1926; 105.

autor, el nou arquitecte municipal d'Inca, Alomar. Amb el projecte de l'escola graduada per a nins, va passar una cosa semblant donat el seu alt cost econòmic. També fou polèmica la recent aprovació d'una porció de mapa de l'eixample presentat per l'arquitecte Jaume Alenyar. Probablement, tanta discussió no degué de ser del gust de Pujadas.

En aquella mateixa sessió, es va procedir a l'elecció del seu substitut, que va recaure en Miquel Mir Jaume, fins ara 3r tinent, per 13 vots i una papereta en blanc, és a dir, per unanimitat, seguida de les vacants produïdes per aquest nomenament.

3.4.2. Un "llarg" mandat: batlia de Miquel Mir Jaume (setembre de 1926 – març de 1930)

Miquel Mir Jaume venia d'ostentar el càrrec com a 3r tinent de batle des de gener de 1924, quan va ser designat pel delegat governatiu de districte d'Inca, Parpal, i nomenat pel governador civil, general Challier.

Immediatament, el nou batle, Mir, com a persona experimentada que era i coneixedora dels problemes més urgents de la ciutat, va posar en marxa alguns assumptes encara pendents de l'anterior mandat. El primer d'ells es va referir a la construcció de l'escola graduada. En aquest sentit, es va adonar d'una

solicitud firmada por D. Mariano Morell Verd, como apoderado de su madre, D^a. Catalina Verd Mayol, ofreciendo al ayuntamiento un solar para escuela de niñas de 1.600 m2 en la finca de su propiedad..., con la condición de que la escuela se empiece dentro del año próximo de 1927 y esté terminada en 1930, cuyo ofrecimiento fue aceptado, acordándose por unanimidad dar las gracias a dicho señor...³⁰

Un any després, l'Ajuntament es va veure obligat a sol·licitar al Govern la devolució de l'esmentat solar, ja que no s'havia construït l'edifici escolar per al qual va ser cedit. En el seu lloc, es va acordar procedir a graduar l'escola del carrer de Can Dureta, per convertir-la en graduada de quatre graus.³¹

Així mateix, quedava en tràmit la realització de diverses reformes que necessitaven acabar-se al més aviat possible, entre elles la de l'eixample. Per això, es va acordar confeccionar un pressupost extraordinari i emetre un emprèstit. Per descomptat, aquest consistori era més agosarat i no tenia tantes reticències a l'hora d'acudir a aquests tràmits, al contrari del que succeïa en el de Palma. Aquest pressupost va sumar la quantitat de 307.000 pessetes, i per cobrir el dèficit es va projectar un emprèstit de 100.000 pessetes, garantit especialment pels ingressos obtinguts de l'escorxador públic. Va ser aprovat per unanimitat.

³⁰ Ídem, 27/10/1926; 108.

³¹ Ídem, 24/11/1927; 133-135.

Les reformes més importants realitzades o en vies de desenvolupament pel batle, Mir, incloses en el vast pla de reforma general urbana aprovat el 1918 eren:

- Desaparició del grup de cases que formaven la illeta denominada de Janer i convertir-la en la plaça Major. Cost total: 241.520 pessetes.
- Eixample del carrer de la Murta. Cost: 37.032 pessetes.
- Eixamplament del carrer d'en Corró.
- Final d'obres del jardí de la plaça d'Orient, aconseguint amb aquesta millora embellir l'entrada a la ciutat.
- Millora del carrer de Sant Francesc, de gran circulació i amb la confluència de molts altres carrers transversals.
- Eixample del carrer del Bisbe Llompart, en un futur no gaire llunyà una de les principals artèries d'Inca.
- Inauguració de l'edifici de la Casa de Socors i Bressol.
- Finalitzar l'eixample del cementiri.

En cartera, encara quedava per escometre la construcció del nou escorxador i les escoles graduades, entre el més ressenyable. I tot plegat amb un més que reduït pressupost municipal que ascendia a 227.000 pessetes per a l'exercici de 1928.

Malgrat tots aquests avenços i en detriment de l'administració municipal, el paviment dels carrers i les places continuava sent molt deficient, convertides en veritables fangars els dies de pluja, per a escarni de propis i comerciants venguts de fora que acudien al mercat per a les seves habituals transaccions.

No obstant això, el més peremptori, segons els veïnats, era:

- L'engrandiment de la plaça de l'Església.
- L'ampliació de l'espai corresponent a la plaça Major amb el nou edifici de la casa consistorial.
- La canalització de les aigües potables.

La rellevància del municipi d'Inca en el context de l'illa de Mallorca l'evidencien les anteriors visites del governador civil –gener de 1926– i ara –abril de 1927–, i la de l'acabat de nomenar capità general de Balears Enrique Marzo Balaguer, rebut pel batle Mir i altres personalitats inqueres per retre-li els honors protocol·laris. Primerament, es va dirigir a la caserna del Regiment Inca 62, per acabar a la casa consistorial en visita oficial al batle.

També cal recalcar l'estret vincle entre veïns i militars, plasmat en la celebració anual de la Festa de la Pau, amb la participació de la banda del Regiment i comandaments de l'Exèrcit, i els nombrosos banquetes als supervivents de la Guerra obsequi de l'Ajuntament, a més del sorteig de reclutes que se celebrava cada any a la ciutat. Per descomptat, la Guerra del Marroc es va viure molt de prop a Inca, per tant, el seu final va ser celebrat amb magnificència.

Un altre aspecte a tenir en compte sobre la societat inquera durant el període dictatorial era el seu fervent sentiment religiós, plasmat en la celebració de multitudinaris actes de reparació i propaganda contra la blasfèmia i el mal parlar que, fins i tot, podien durar diverses jornades, algun d'ells presidit pel mateix governador civil, i tots amb nombrosa concurrència, entre ella una delegació del Bisbat encapçalada pel Dr. Llompart i l'habitual representació consistorial; de gran predicament entre els diaris catòlics mallorquins, com *El Correo de Mallorca* i *La Almudaina*.

L'any 1928 va tenir uns inicis una mica tumultuosos i directament relacionats amb el batle i la seva tasca al capdavant de la corporació municipal, tot i tan impressionant full de serveis. En efecte, els regidors Abdón Beltrán, Llorenç Coll i Miquel Aguiló van presentar la seva dimissió irrevocable per presumptes discrepàncies amb el batle Mir. Posteriorment, el governador civil va nomenar Josep Oliver Campins, Antoni Martorell Genestra, Antoni Prat Pellicer i Gabriel Cortés en substitució dels dimissionaris.³² De l'Ajuntament elegit l'abril segons el que prescrivia l'Estatut municipal amb prou feines quedava cap càrrec rellevant, i alguns regidors també havien estat reemplaçats. A l'abril del mateix any, l'Ajuntament estava format per:

Batle:	Miquel Mir Jaume
1r tinent de batle:	Jordi Bisellach Reus
2n tinent de batle:	Antoni Salas Grau
3r tinent de batle:	Pere J. Fornés
Suplent 1r tinent de batle:	Miquel Pujadas Martorell
Suplent 2n "	Jaume Estrany Llabrés
Suplent 3r "	Antoni Martorell Genestra

En una evident contradicció amb aquelles renúncies, poc després, els regidors i els empleats de les oficines municipals van celebrar un homenatge com a mostra del seu incondicional suport al seu batle, Miquel Mir. Pujadas Martorell, que subsistia en el càrrec des d'octubre de 1923, primer de síndic i ara de suplent del 1r tinent de batle; va ser l'encarregat d'oferir un banquet en senyal d'afecte i adhesió al batle, i per enaltir la seva tasca i modèstia en benefici del municipi. Vist això, feia la sensació que havien coexistit a l'ombra dos blocs d'opinió en el si del consistori inquer pel que fa al seu president, un a favor i l'altre, més minoritari, en desacord amb el seu treball al front de l'Ajuntament.

Del que no hi havia cap dubte era que Miquel Mir estava entossudit a dur a bon terme al seu ampli pla de reformes.

Del caràcter preeminentment rural del municipi inquer, nés una mostra la celebració anual d'una Gran Diada Agrícola organitzada per l'Associació Provincial de Ramaders el maig, a la qual assistien les més altes instàncies de l'illa, començant pel governador civil, el president de la Diputació i tota

³² Ídem, 26/04/1928; 145.

la plana major de la corporació ramadera. Per a Inca significava un gran dia, amb exposicions i concursos de tot allò relacionat amb el camp mallorquí, així com premis per als guanyadors en les diferents modalitats, i els acostumats discursos de les personalitats assistents sobre la rellevància de l'esdeveniment, començant pel batle de la ciutat .

Paral·lelament a aquesta insigne festivitat, l'Ajuntament d'Inca va haver de fer front a dos greus problemes per a la població de la ciutat relacionats amb l'electricitat i amb l'escassetat d'aigua. El primer es va gestionar elevat una queixa oficial a la fàbrica d'electricitat distribuïdora, exigint-li una millora en el servei per tal d'evitar les incòmodes interrupcions que s'hi donaven, que s'havien fet habituals.

Pel que fa a la carestia d'aigua potable, el consistori *acordó hacer gestiones para la adquisición de un caudal de agua suficiente para el abastecimiento de la población.*³³ Mesos després, el batle va aduir que *debía estudiarse con eficacia la posibilidad de la traída de aguas potables y su canalización, habiendo una Sociedad que ha ofrecido un caudal.*³⁴ Va haver de passar un any perquè la Societat Electra de Mallorca SA instruís un expedient per

*la instalación en esta población de una canalización y red de distribución de aguas potables para el abastecimiento de la población..., aceptando íntegramente las bases presentadas por dicha Sociedad para el servicio de que se trata..., por unanimidad se acuerda ratificar en todas sus partes el acuerdo.*³⁵

Tot i l'evident preeminència de camp, cal ressaltar la cada dia més significativa indústria del calçat, bona part dels seus treballadors estaven vinculats a les diferents associacions obreres, fet que donava empenta a un moviment obrer que protagonitzà esporàdiques vagues, sempre controvertides durant aquest període dictatorial, com l'esdevinguda a la fàbrica de calçat de Llorenç Flexas el setembre de 1929, o a la d'Antoni Melis Ferrer, el febrer de 1930. Tot plegat va provocar un evident malestar en el si de l'Ajuntament.

Per aquestes mateixes dates, Inca també va ser testimoni dels últims espetecs del sometent amb la reunió de caps i sotacaps d'aquest districte.

4. EL FINAL DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA I ELS INICIS DE LA "DICTABLANDA"

El dia 29 de gener de 1930, el general Miguel Primo de Rivera i Orbaneja va presentar la seva dimissió al rei Alfons XIII, i liquidava, d'aquesta manera, el seu mandat dictatorial. Un mandat que, en principi, havia de durar uns sis mesos, temps necessari per resoldre les qüestions que havien donat lloc

³³ Ídem, 24/12/1928; 163-164.

³⁴ Ídem, 06/03/1929; 167-168.

³⁵ Ídem, 26/03/1930, s/p.

al cop d'estat, però que de mica en mica es va anar dilatant fins a més de sis anys.

A mitjan febrer, es va publicar un Reial decret depositant a tots els membres dels ajuntaments de la nació, reproduint exactament el mateix que havia fet el dictador a finals de setembre de 1923, i immediatament els consistoris foren reemplaçats per los *que resulten designados con sujeción a las disposiciones de este Real decreto (art. 1r)*³⁶. En conseqüència, els nous consistoris havien de constituir-se amb la meitat dels regidors extrets dels majors contribuents (art. 3r), i l'altra meitat *se atribuirán a los individuos que mayores votaciones hubieren logrado en los distritos de cada Ayuntamiento de entre los que hubieran tomado asiento en el Concejo desde las elecciones del año 1917 (art. 4t)*.³⁷

D'acord amb els articles 45 i 46 de l'Estatut municipal, encara vigent, a l'Ajuntament d'Inca li corresponien setze regidors, *por lo que se han delegir ocho entre los Mayores Contribuyentes y ocho entre los exconcejales*.

Quedando automáticamente designados en el concepto de Mayores Contribuyentes:

Nom	Professió	Edat ³⁸
Pere Cortés Miró	comerciant	48
Bartomeu Payeras Ferrer	industrial	40
Josep Pujol Martorell	comerciant	40
Jaume Ensenyat Alonso	industrial	44
Antoni Janer Domenech	droguer	41
Vicenç Ensenyat Alonso	comerciant	35
Francesc Castañer Mulet	missier	45
Antoni Melis Ferrer	industrial	47

En concepte d'exregidors, van ser designats i foren proclamats immediatament els senyors següents; tres corresponien als dos primers districtes i dos al tercer:

Rafel Ferrer Seguí	comerciant	47
Ramón Reus Campins	propietari	48
Gabriel Armengol Villalonga	missier	34
Joan Noguera Ferrer	industrial	48
Joan Gelabert Beltrán	industrial	49
Joan Fiol Beltrán	industrial	37
Domingo Ramis Alcina	propietari	38
Jordi Bisellach Reus	propietari	40

³⁶ *Gaceta de Madrid*, 17/02/1930; 48.

³⁷ Ídem.

³⁸ Tant la professió com l'edat procedeixen del cens electoral de 1925, secció Mallorca. AGCM, III-633.

Com es pot comprovar, els nous càrrecs municipals pertanyien a la selecta elit inquera, continuant amb la tradició vuitcentista i refutant la regeneració política que ni tan sols la pròpia Dictadura de Primo de Rivera havia aconseguit implantar.

Encara més, continuant amb el costum posat de nou en vigor el gener de 1923, cap d'aquests nous regidors va ser elegit com a batle, sinó que va recaure en Pau Mariano Morey Coll per Reial ordre, de la mateixa manera que ja havia estat nomenat el gener de 1923, i no per votació popular.

De la mateixa manera, també van ser elegits:

1r tinent de batle:	Bartomeu Payeras Ferrer	2n tinent de batle el 1923
2n tinent de batle	Josep Pujol Martorell	regidor el 1923
3r tinent de batle	Joan Noguera Ferrer	1r tinent de batle el 1923

En la seva al·locució de presentació, el batle recentment nomenat, que no elegit, Pau Morey,

*agradeció el nombramiento, no por recaer en su persona, sino por ser una rehabilitación a la destitución de que fue objeto el primero de octubre de 1923, por lo demás, acepta el cargo como una carga que se le ha impuesto, pues su deseo es colaborar con todos los compañeros a la buena marcha administrativa y engrandecimiento de la Ciudad.*³⁹

Després, es va conformar la composició de les nou comissions municipals: Hisenda, Obres, Reforma i Eixample, Festes, Cultura, Sanitat, Enllumenat, Arbrat i Mercats.

5. CONCLUSIONS

En línies generals, es pot concloure que la Dictadura de Primo de Rivera va ser un període ben diferenciat en política municipal de l'anterior Restauració, encara que hi ha autors que la inclouen dins d'ella, i de la posterior II República.

A Inca, i a Mallorca en general, el cop d'estat del marquès d'Estella va ser rebut amb absoluta normalitat, fins i tot indiferència, tant al carrer com en el si de l'Ajuntament. Les preocupacions dels inquers eren altres, més relacionades amb la vida quotidiana –treball, subsistències, habitatge, etc.

Durant un període de més de nou anys (febrer de 1922 – abril de 1931) no es van efectuar eleccions municipals. Durant la Dictadura els consistoris van ser nomenats pel delegat governatiu de torn, ratificat per la màxima autoritat civil, cosa que donà lloc a l'increment de la irrupció de l'estament militar a les institucions locals.

³⁹ Actes de l'Ajuntament d'Inca, 25/02/1930, s/p.

Aquests delegats governatius van quedar encarregats del control dels ajuntaments sota la seva jurisdicció, censurant qualsevol intent de rebatre el que establia la nova ideologia emanada del directori, i evitant els debats, o ni tan sols discrepàncies durant les seves sessions públiques, que tant detestava el dictador.

Malgrat aquest exhaustiu control governatiu, es pot afirmar que Inca no va tenir un Ajuntament submís a totes les disposicions arribades des del poder central o provincial. Bona mostra d'això, la trobam en el fet que els tan odiats debats municipals van continuar produint-se amb més o menys regularitat, i que algunes lleis com la del descans dominical van trobar una rèplica del consistori per tal de defensar els seus drets i costums ancestrals.

Durant aquest període, es poden establir dues etapes ben diferenciades per a l'Ajuntament d'Inca:

1a (octubre de 1923 – març/abril de 1924). Sens dubte, la principal característica d'aquest període de transició va ser la incertesa, a l'espera que el directori militar es decidís sobre la política municipal a desenvolupar –vocals associats, regidors elegits pel delegat governatiu, promulgació de l'Estatut–, la qual cosa es va traduir en precarietat i inestabilitat, amb uns mandats molt curts, en perjudici de qualsevol avanç de la ciutat i d'una administració eficient.

Tot això fou agreujat per alguns problemes que es van suscitar producte dels anteriors administradors municipals, lligats al caciquisme local, i que el delegat governatiu va haver de tallar dràsticament.

Inca va ser un clar exemple de tot aquest procés una mica convuls, amb quatre alcaldies diferents, obligades una per dimissió i una altra per destitució.

2a (abril de 1924 – febrer de 1930) Amb l'aplicació del nou Estatut municipal, va sobrevenir una fase de major estabilitat que va redundar en benefici de la ciutat, encara que mai va arribar la pretesa autonomia preconitzada per aquest Estatut.

Durant aquests gairebé sis anys, Inca únicament va conèixer dues alcaldies, encara que la seva elecció no va estar exempta de pugna, i amb escassos canvis en el consistori. Això va permetre, sens dubte, una major experiència en tasques administratives, que va afavorir el procés de modernització de la ciutat, amb una clara incidència a l'exemple, els projectes de noves escoles, el telèfon, aigua i electricitat, entre d'altres. Tot plegat mitjançant una política valenta posada de manifest per algun dels seus batles. No obstant això, alguns d'aquests projectes no es van poder concloure, fruit de certs problemes burocràtics i també per allò inesperat de l'abdicació de Primo de Rivera. Certament, la ciutat va conèixer en aquesta etapa un interessant desenvolupament urbà que, però, no es va poder veure conclòs amb la immediatesa que requeria. Però l'avanç va ser inapel·lable.

Finalment, sobre l'esdevenir de l'Ajuntament d'Inca durant el període dictatorial, cal destacar que es tracta d'un cas excepcional a l'hora d'analitzar la composició i el comportament poc conformista dels seus diferents consistoris, tot i la propera presència del delegat governatiu, encara que, però, no hi ha constància de cap acte punible o de desconsideració cap al consistori inquer, prova de l'existència d'una bona relació entre les dues institucions.

Així mateix, Inca va gaudir d'un element que el diferenciava de la majoria de municipis de la Part Forana mallorquina, el quarter General Luque, inaugurat feia poc temps, el 1915, amb totes les repercussions que això va comportar. Es tractava d'una nombrosa força militar aquarterada permanentment en aquesta ciutat –Regiment d'Infanteria, Inca 62– que li inferia encara major dinamisme, amb l'organització de funcions de teatre, cinema, partits de futbol i altres entreteniments durant la curta estada a l'illa dels soldats repatriats, entre campanya i campanya, amb la directa participació i aquiescència de l'Ajuntament.

6. FONTS I ARXIUS CONSULTATS

Actes i premsa de l'època:

Actes de l'Ajuntament d'Inca (1922-1930).

Gaceta de Madrid (1923-1930).

Boletín Oficial de la Provincia de Baleares (BOPB) (1923-1930).

La Última Hora. Diario de la noche, de información, literario y artístico (1922-1930).

El Día. Diario de la mañana (1923-1930).

Ca Nostra, revista d'Inca mensual (1923-1926).

Arxius

Arxiu Municipal d'Inca.

Arxiu General del Consell de Mallorca (AGCM).

Arxiu Municipal de Palma (AMP).

Arxiu Històric Nacional (AHN).

7. BIBLIOGRAFIA

PIERAS SALOM, G. 1986. *Breu història d'Inca*. Ajuntament d'Inca: Inca.

PIERAS VILLALONGA, M. s/f. "Societat, cultura i mecanització del sector del calçat a Inca (1890-1994)." Encara sense publicar.

ORDUÑA REBOLLO, E. 2005. "La reforma de la Administración local. De la frustración maurista al estatuto de Calvo Sotelo". A: *Reformistas y reformas en la Administración española. III Seminario de Historia de la Administración*. Instituto de Administración Pública: Madrid.